

ОСОБЛИВОСТІ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Предметом статті є дослідження процесів лінгвістичної економії на різних мовних рівнях та виявлення їх характерних ознак.

Структури, які характеризуються динамізмом, стислістю, набули значного поширення в сучасній мові. Вони знаходять своє матеріальне втілення на різних рівнях, починаючи з фонологічних одиниць і закінчуючи текстом. Теорія економії мовних засобів ґрунтовно розроблялась протягом тривалого періоду багатьма вченими, серед яких Г. Пауль, П. Пассі, А. Мартіне, І.А. Бодуен де Куртене, Л. Блумфілд, Є.Д. Поліванов та інші.

Ученими неоднозначно оцінюється інтенсифікація економії лінгвістичних засобів. Позитивними рисами вказаного явища є реалізація фактора доцільності мовленнєвих зусиль, акцентування необхідної і уникнення зайвої інформації, ліквідація семантико-граматичного дублювання та запобігання вживання тотожних елементів. На негативний бік мовної компресії вказують деякі мовознавці [1:18], вважаючи, що цей процес збіднює багатство мовних ресурсів, нівелюючи лексичну і синтаксичну синонімічність, багатоплановість. Акцентується увага і на причинах звернення до економних мовних засобів: ідея створення універсальної мови, проблеми машинного перекладу, впровадження математичних методів у лінгвістиці і навіть людські лінощі.

Процес економізації мовних засобів спостерігаємо на різних рівнях, де він здійснюється шляхом скорочення і синтезу певних елементів.

На фонологічному ярусі констатуємо наявність:

- кількісної редукції, тобто скорочення (зменшення) довготи та сили звучання голосних у ненаголошеній позиції [2:88] при збереженні фонологічних особливостей звуків, наприклад: board [bɑ:d]- blackboard [ˈblækbɑ:d];
- якісної редукції голосних, яка полягає у послабленні і зміні звучання у ненаголошеному складі, що супроводжується втратою деяких фонологічних ознак, наприклад: man [mæn] – sportsman [ˈspɔ:tsmən];
- спрощення дифтонгів без порушення значення слова, наприклад:
 - [ɔɪ]->[ɔ(:)]: where [wɛr]->[wɛ] [2:103];
 - [ai] перед [ɔ]->[a] fire [faɪ]->[faɪ] : tower [tau] [2:256];
- елізії, тобто повного зникнення голосних та приголосних звуків, що є характерним для розмовного стилю. Ілюстрацією вказаного явища виступають такі приклади:
 - different [ˈdɪfərənt]->[ˈdɪfrənt]
 - political [pɒˈlɪtɪkl]->[ˈplɪtɪkl];
- асиміляції (якісного уподібнення сусідніх приголосних), коли, наприклад, альвеолярні приголосні [t,d,n,l,s,z] стають зубними під впливом міжзубних приголосних.

Усі проаналізовані зміни свідчать про створення нових орфоепічних норм, які, можливо, знайдуть у майбутньому своє відображення у словниках та підручниках з фонетики як нормативні.

Ілюстративним матеріалом мовної економії на лексичному рівні служать усічення слів без зміни їх значення (англ. clipping, shortening). При цьому можуть випадати перші літери чи склади слова, наприклад: telephone->phone; середні літери чи склади, наприклад: mathematics->maths; останні літери чи склади, наприклад: captain->cap. Окремим видом усічення слів є їх абrevіатури (іменники, які складаються або із скорочених слів, що входять в первісне словосполучення, або із скорочених компонентів вихідного складного слова), що виступають заміною поширених слів у письмовій англійській мові, вживаючись у текстах, рекламах, листах тощо, наприклад: Dr.<doctor, Mr.<mister, Oct.<October, St.<street.

Морфологічний рівень також не лишився поза увагою впровадження засобів мовної економії, свідченням чого є ряд дієслів, в яких одна й та ж форма зберігається для позначення різних часових форм, наприклад: to cut, to set, to put; дієслова, які за певних умов вживаються для позначення майбутнього часу без допоміжних "shall" або "will", наприклад: I start tomorrow. Виявленням економії є й існування присвійного відмінка, утвореного шляхом додавання апострофа [3:142].

Прикладом мовної економії лексико-синтаксичних одиниць є лексична абrevіація словосполучень, результатом чого виступає утворення слів, що складаються з окремих букв елементів словосполучення, наприклад: BBS – British Broadcasting Corporation, ITV – Independent Television.

Лексико-синтаксичний рівень фіксує також трансформацію словосполучення як синтаксичної одиниці в складне слово, що уособлює одиницю лексики. Це явище, яке є виявленням процесу метаморфізму (маються на увазі процеси змінення структури під впливом певних факторів), було в полі зору науковців. Так, наприклад, Д.І. Квеселевич детально розглядає процес інтеграції словосполучення в складне слово [4:10,37,42], ілюстрацією чого є такі конструкції: the third-floor landing, late-winter afternoons, the nineteenth-century windows та інші.

Учені звертають увагу і на яскравий вияв лінгвістичної економії на морфолого-синтаксичному рівні, а саме на вживання семемно-синтезованих (адвербіальних) дієслів [5:127], які мають у своєму складі як семи, що ви-

ражають дію, так і семи, що її характеризують. Така різноплановість сем компенсує можливу наявність групи слів, які в цілому мають ідентичне інформаційне наповнення. Наприклад:

"Told all I've got to tell once, haven't I?" he growled (A. Christie);

"I couldn't help it – I couldn't help it", Potter moaned (M. Twain).

Слово "growl" ("say in an angry, threatening voice" [6:50]) акумулює в цьому випадку своє первісне значення "ричати, гарчати" та "казати". Слово "moan" ("a long, low sound expressing pain or sorrow; utter with moans" [6:303]) поєднує своє словникове значення "стогнати" та "казати". Ми є свідками того, як одна морфологічна форма вживається замість сполучення слів.

Слід розрізнити інтегровані одиниці від лексикалізованих словосполучень. На відміну від лексикалізованих словосполучень (man-made < made by a man, snow-white < white as snow [4:49]), інтегровані словосполучення зберігають лінійний порядок компонентів: twentieth-century civilization, cut-and-thrust side [4:19].

Економія мовних одиниць широко реалізується на синтаксичному рівні, знаходячи втілення у скорочених за розміром реченнях, еліптичних конструкціях, формально відсутній член яких встановлюється завдяки лексико-граматичним особливостям, змісту таких структур [7:31].

Особливо це помітно в діалогічному мовленні, коли співрозмовники, спираючись на ситуацію, уникають розгорнутих конструкцій, використовуючи засоби стислої синтаксису, який вимагає уважного ставлення до раціонального використання його можливостей з метою уникнення семантико-граматичного дублювання. Стислий синтаксис реалізується різноманітними шляхами, серед яких можемо назвати еліпсис та вживання морфем-замісників.

Можливість передачі інформації за наявності еліптичності синтаксичної одиниці базується на таких факторах [8:301,302], як структурність (наявність певної схеми) речення або повідомлення, контекстно-ситуативний вплив. Це є свідченням того, що еліпсис характеризується пропуском конструктивних елементів речення з одночасною супресією (приховуванням) відповідного змісту. Таким чином, через компактність еліптичної конструкції збільшується семантико-стилістичне навантаження на її матеріально виражені одиниці. Слід зазначити, що еліптований варіант повідомлення передбачає існування відповідного повного варіанта. При цьому фіксуються [9:201]:

- синтагматично поновлювальні конструкції, коли пропущений елемент встановлюється з контексту, наприклад: He would never do a snaky thing – and Robert knew, in his own soul, that to succeed greatly one must (Th. Dreiser) (=...one must do a snaky thing);
- парадигматично поновлювальні конструкції, коли пропущена частина встановлюється з аналогічних структур, наприклад: "What a world!" he thought (Th. Dreiser) (=What a world it is!).

Загально визнаним є те, що еліпсис значною мірою залежить від контексту, який одночасно прогнозує як інформаційне наповнення еліптичної структури, так і кількість пропущених одиниць.

Традиційно виділяють п'ять основних стилістичних функцій еліпсису [10:14]:

- 1) функцію динамізму (спрямована на передачу динаміки дій певних осіб);
- 2) емотивну (спрямована на адекватне відображення емоційного ставлення дійових осіб чи автора до показаних явищ);
- 3) лаконічного опису;
- 4) ритмічної організації (вживання еліпсиса в поезії часто зумовлене метрико-ритмічними вимогами);
- 5) стилізації під розмовне мовлення.

Еліпсис, як свідчать дослідження, є характерною ознакою розмовного стилю, насиченого діалогічними конструкціями; є звичайним явищем в текстах художнього та газетно-публіцистичного стилів; набагато рідше констатується його присутність у науковому стилі, який не містить великої кількості експресивних засобів і не дозволяє скорочення представленої інформації через очевидну значимість всіх її матеріально виражених компонентів.

З метою економії лінгвістичних засобів існує і явище синтаксичного заміщення [11:53], результатом дії якого є вживання слова з узагальненим значенням замість структурно необхідного елемента словосполучення. Прикладами таких слів-заступників є "one", "that", "those": Lying prone now, he made two fists, set one on top of the other, and rested his chin on the top one (J.D. Salinger).

Таким чином, процес лінгвістичної економії здійснюється у двох напрямках:

- 1) зміна кількісних характеристик при збереженні якісного наповнення, значення;
- 2) збереження кількісних характеристик використаних мовних засобів, які одночасно набувають іншого граматичного значення, наприклад, вживання дієслів, що мають однакову форму для позначення різних часів (to cut – cut – cut).

Закон лінгвістичної економії активно функціонує на всіх мовних рівнях, сприяючи більш компактній передачі інформації, для відтворення якої необхідна опора на контекст, ситуацію, на інтелектуальний потенціал носія мови. Пропуск інформації є виправданим у тому випадку, якщо її відтворення буде адекватним з погляду семантики та стилістики, не викличе значних проблем у співрозмовника.

1. Будагов Р.А. Определяет ли принцип экономии развитие и функционирование языка? // Вопр. языкознания. –1972. – №1. – С. 17-36.

2. Теоретическая фонетика английского языка: Учеб. для студ. ин-тов и фак. иностр.яз. / М.А.Соколова, К.П. Гинтовт, И.С.Тихонова, Р.М. Тихонова. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1996. – 286 с.

3. Дюндик Б.П. К вопросу об экономии в языке и речи // Проблемы синтаксиса английского языка. Ученые записки № 422. – М.: МГПИ им. В.И.Ленина, 1970. – С.139-151.
4. Квеселевич Д.И. Интеграция словосочетания в современном английском языке. – К.: Вища школа, 1983. – 84 с.
5. Квеселевич Д.И. Семемно-синтезовані дієслова як прояв лінгвістичної економії // Нариси з контрастивної лінгвістики: Зб. наук.праць / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Ред. кол.: Ю.О. Жлуктенко і інші. – К.: Наук. думка, 1979. – С.126-131.
6. Толковый словарь английского языка / Под ред. А.Хорнби и др. – Ставрополь: Сенгилей, 1992. – Т.2. – 511 с.
7. Сизько А.Т. Еліптичні речення та їх функції в оповіданнях А.Тесленка // Питання словотвору і граматичної структури української мови. Зб. наук. статей. – Дніпропетровськ: Вид-во ДДУ, 1976. – С. 31-36.
8. Вардуль И.Ф. Основы описательной лингвистики / Синтаксис и супрасинтаксис /. – М.: Наука, 1977. – 351 с.
9. Мендыбаева Р.К. О лингвистической природе эллиптических конструкций. Филол. сб. Вып. XIII-XIV. – Алма-Ата: Издание КазГУ, 1974. – 383 с.
10. Мендыбаева Р.К. Лингвостилистические особенности эллипсиса и его функционирование в стиле языка художественной литературы: Автореф. канд. филолог. наук. 10.02.04. – М., 1976. – 22 с.
11. Лихошерст Н.І. Про деякі синтаксичні процеси як вияв принципу економії в мові // Мовознавство.– 1973. – №2. – С. 50-56.

Матеріал надійшов до редакції 1.04.2004 р.

Великая А.М. Особенности лингвистической экономии в современном английском языке.

Предметом статьи является исследование процессов лингвистической экономии на разных языковых уровнях и выявление их характерных признаков.

Velyka A.M. Linguistic Economy Peculiarities in Modern English.

The subject of the article is investigating of the linguistic economy processes on different linguistic levels and defining of their characteristic features.